

INTRODUCERE

OBIECTUL, SPECIFICUL ȘI PROBLEMATICA FILOSOFIEI SOCIALE

Planul:

1. **Obiectul de studiu al filosofiei sociale. Existența socială și umană, subiect al filosofiei sociale.**
2. **Specificul filosofiei sociale. Filosofarea tradițională și problematica filosofiei sociale.**
3. **Interdependența dintre filosofia socială, sociologie și științele socio-umanistice.**
4. **Rolul și funcțiile filosofiei sociale.**

1. Obiectul de studiu al filosofiei sociale. Existența socială și umană, subiect al filosofiei sociale

La începutul mileniului trei, comunitatea umană nu mai reprezintă o entitate abstractă, ci o realitate concretă. Prin urmare, are loc procesul de schimbare a conexiunilor și orientărilor culturale, politice, științifice și a altor subsisteme sociale, fiind din ce în ce mai vizibilă dependența lor de schimbările ce se produc în ce-i privește pe oamenii.

Situația în cauză stimulează, în cele din urmă, dezvoltarea filosofiei sociale. Totodată, în opinia filosofului rus Veaceslav Kemerov, filosofia socială se pomenește într-o situație paradoxală¹. Această disciplină are misiunea de a sesiza și a specifica tabloul schimbărilor ce se produc în societate. În același timp, ea însăși, prin metodele și instrumentele utilizate în procesul investigării vieții sociale se află într-o evoluție continuă. Se întâmplă că, de multe ori când căutăm răspuns la întrebările care ne frământă, apelăm la filosofia socială, care ne poate oferi soluții concrete la problemele stringente ce țin de realitatea socială contemporană.

Filosofia socială, este un domeniu specific al reflecției filosofice, care se preocupă de esența societății și de rolul omului în cadrul ei, de raportul dintre natură și societate, structura și specificul determinismului social, raportul dintre existența socială și conștiința

¹ Кемеров, В.Е., *Введение в социальную философию*. Учебное пособие для гуманитарных вузов., Москва: Аспект-Пресс, 1996, с. 8.

socială, geneza și dezvoltarea comunităților umane, formele de guvernământ, îndatoririle și drepturile omului, geneza și dezvoltarea culturii și civilizației umane¹.

Chiar de la început, trebuie să atragem atenția asupra faptului că în procesul abordării problemelor filosofiei sociale noi ne vom disocia de două concepții opuse care au dominat până nu demult interpretarea filosofică:

- 1) *naturalistă*, care tinde să reducă societatea la problemele biologice;
- 2) *sociologică*, care absolutizează rolul factorilor sociologici în dezvoltarea și definirea esenței omului.

Referindu-se la obiectul filosofiei sociale, filosoful grec Constantin Tsatsos, menționează că „filosofia socială se află într-o relație directă cu problemele vieții noastre, cu poziția noastră personală în ansamblul social. Ea este în stare să ilumineze existența noastră istorică și să întemeieze acțiunea noastră politică”². Totodată, constată filosoful, „ea ne va dezvălui, dintr-un punct de vedere nou, legăturile cele mai intime dar și opozițiile dintre individualitatea noastră și ansamblul social”³. Filosofia socială „justifică și leagă evenimentele aparent împrăștiate și dezlănate ale istoriei, ea furnizează o bază substanțială științelor particulare, politice, sociale și juridice”⁴.

Filosoful moldovean Teodor Țârdea, susține că „filosofia socială este totalitatea cunoștințelor științifice despre cele mai generale legități și tendințe ale interacțiunii fenomenelor sociale, despre funcționarea și dezvoltarea societății, despre viața socială ca proces integral”⁵, iar filosoful rus Vladimir Barulin, consideră că obiectul filosofiei sociale și problematica ei poate fi dezvăluită pornind de la două puncte de vedere⁶:

1. Examinarea filosofică a societății, în limitele căreia societatea este studiată nu numai ca un fenomen general, în evoluția ei istorică, ci anume în contextul formulării, dezvoltării și soluționării unor anumite probleme filosofice. Prin urmare, filosofia socială este îndreptată spre evidențierea și analiza potențialului filosofic al societății, a existenței sociale a omului⁷.

2. Acest punct de vedere poate fi caracterizat ca o modalitate de examinare socială, specifică a filosofiei. Cu alte cuvinte, filosofia socială reprezintă domeniul argumentării sociale a problemelor filosofice.

¹ Capcelea, V., *Filozofie: manual pentru instituțiile de învățământ superior*, ed. a 4-a revăzută și adăugită. Chișinău, Editura ARC, 2005, p. 24.

² Tsatsos, C., *Filosofia socială a vechilor greci*. În românește de Lia Brad. Prefață de Romul Munteanu, București, Editura Univers, 1979, p. 8.

³ *Idem*.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵ Țârdea, T., *Filosofie socială și sociocognitologie*, Chișinău, USMF „Nicolae Testemițanu”, 2001, p. 7.

⁶ Барулин, В.С., *Социальная философия*. Учебник. Изд. 2-е, Москва, ФАИР-ПРЕСС, 2002, с. 3.

⁷ „*Problema filosofiei sociale - o reprezintă întrebarea ce este societatea, ce importanță are ea în viața omului, în ce constă esența ei autentică și la ce ea ne obligă*” (Франк, С.Л., *Духовые основы общества. Введение в социальную философию*, Париж, 1930, с. 112).

Este cert că ambele puncte de vedere - care pornesc de la filosofie spre societate și de la societate spre filosofie - sunt strâns legate între ele, iar de multe ori, pur și simplu, fuzionează. În pofida acestui fapt, separarea lor teoretico-metodologică este utilă, pe motiv că aceasta permite de a evidenția, a concepe și a scote în relief anumite tendințe ale dezvoltării istorice a filosofiei sociale.

Noi ne raliem opiniilor expuse de unii filosofi, care consideră că filosofia socială, „bazându-se pe principiul antropocentrismului, studiază starea societății în calitate de sistem integru, legile generale și forțele motrice a funcționării și dezvoltării societății, interacțiunea ei cu mediul natural, cu lumea înconjurătoare în ansamblu”¹. Totodată, se remarcă că „...obiectivul direct al teoriei social-filosofice o reprezintă conceperea societății în calitate de formațiune colectivă a oamenilor care interacționează între ei, ce posedă legi universale ale organizării și forme concrete ale manifestării lor... Obiectul de studiu al filosofiei sociale este nu numai societatea, dar și sociumul, sau socialitatea în general, în calitatea ei de realitate specifică nenaturală (independent de formele colective și individuale ale manifestării ei)”².

Dacă ne referim la pivotul specific care armonizează problematica filosofiei sociale din toate punctele ei de vedere, el constituie, în opinia lui V. Barulun³, examinarea filosofică a relațiilor omului cu societatea în toată complexitatea și polisemia lor. Prin urmare, filosofia socială investighează existența socială a omului.

În cazul în care suntem de acord cu faptul că examinarea filosofică a omului în conexiunile lui cu societatea reprezintă problema fundamentală a filosofiei sociale, trebuie să luăm în considerație, că omul întotdeauna a intrat și intră în vizorul meditațiilor oricărui filosof. Reieșind de la o expresie ce vine încă de la Aristotel, cum că omul dintotdeauna a fost și rămâne o ființă socială, este lesne a conchide că în orice sistem filosofic au fost și sunt prezente motivele filosofiei sociale. Ele puteau fi mai mult sau mai puțin dezvoltate, mai mult sau mai puțin explicite, însă amplitudinea oscilațiilor în această privință era destul de cuprinzătoare, deoarece problematica socială persistă în orice creație filosofică. În această ordine de idei, se poate afirma că orice filosofie reprezintă o filosofie socială, că filosofia nu poate fi, pur și simplu, nonsocială. Prin urmare, evoluția filosofiei sociale a început din momentul când a apărut filosofia ca atare.

Cele relevate anterior nu înseamnă, nicidecum, că filosofia socială este dizolvată în torentul general al culturii filosofice, ori că acest torent uriaș poate fi identificat cu filosofia socială. Motivele filosofico-sociale cu toate că sunt în mod organic întreșute în contextul reflecției filosofice, sunt totuși îndreptate spre problemele proprii. Odată cu evoluția filosofiei se îmbogățește domeniul ei problematic și se producea, în mod continuu, înzestrarea ei metodologică și noțională. Totodată, se manifesta tot mai pregnant problematica social-filosofică, care a căpătat o formă definitivă, într-o anumită etapă a cristalizării și decantării ei, într-un domeniu specific al cunoștințelor filosofico-sociale.

¹ *Основы современной философии* / Под ред. Ю. Н. Солонина и др, СПб., 2001, с. 224.

² Момджян, К.Х., *Философия общества* / Кузнецов, В.Г.; Кузнецова, И.Д.; Миронов, В.В.; Момджян, К.Х. *Философия*, Москва, ИНФРА-М 1999, с. 264-265.

³ Барулин, В.С, *op. cit.*, с. 4.

Ținem să menționăm faptul că investigarea societății prin prisma instituțiilor statale și politice și tratarea omului în calitate de ființă socială și, în același timp, derivat al acestor instituții, care a fost inițiată încă de filosofia clasică a Greciei Antice, a fost destul de persistentă o perioadă destul de îndelungată. Deși, pe parcursul dezvoltării ulterioare a filosofiei, investigarea problemelor filosofiei sociale a înaintat în toate direcțiile, viața socială a omului s-a dovedit cu mult mai complicată și diversă. În același timp, tendința spre a evidenția în mod deosebit domeniul politic și statal în calitate de pivot central al vieții sociale a rămas destul de stabilă, până la apariția filosofiei marelui gânditor german G.W.F. Hegel¹.

În opinia noastră, una din căile de concepere a societății ca obiect al reflecției filosofice se reduce la caracterul original al disocierii societății și a structurilor ei politice și la dezvăluirea, pe acest fundal, a legăturilor lor cauzale, a corelației dintre întreg și parte.

Așadar, în procesul dezvoltării filosofiei s-a schimbat optica asupra societății ca obiect de studiu. Acest proces s-a realizat, în general, în trei direcții. *Prima* dintre ele reprezintă lărgirea extensivă a cercetării diverselor sfere ale vieții sociale. *A doua* ține de deplasarea specifică a centrului interesului teoretic de la structurile politice, suprastructurale și spirituale spre domeniile de bază, social-economice ale societății. Pe acest fundal, s-a produs treptat diferențierea imaginii „societate-stat”, depășindu-se hipertrofia formelor statale. Și, în sfârșit, direcția *a treia* reprezintă concepția mai profundă a înțelegerii esenței societății în calitatea ei de organism integru, sondarea conexiunilor și dependențelor ei determinativ-funcționale fundamentale. În linii mari, pe parcursul evoluției filosofice, societatea a devenit din ce în ce mai mult, un obiect special și destul de complicat al reflecției filosofice.

Procesul devenirii filosofiei sociale în ultimul secol se manifestă prin apariția în permanentă a unor probleme noi, care reflectă diverse sfere ale vieții sociale. Astfel, filosofia socială ca și alte științe nu suportă vre-o limită tematică, canonizarea unor anumite probleme și refuzul principial al valorificării problemelor noi, încă necunoscute. Prin urmare, filosofiei sociale îi este propriu calitatea de a fi în permanență gata de a concepe și aborda noi teme și probleme pe care le furnizează viața socială.

Dacă schimbul tematicii concrete pe care o abordează filosofia socială caracterizează procesul dezvoltării ei, apoi dezvoltarea aparatului ei categorial și conceptual, sistemul legilor sociale, caracterizează acest proces ca pe o tendință îndreptată spre o anumită stabilitate, determinare calitativă, continuitate în dezvoltare.

Aceste două laturi ale procesului unic al dezvoltării filosofiei sociale constituie o unitate indisolubilă. Dacă nu ar fi existat dezvoltarea sistemică, integritatea acestui pivot unic în propășire, schimbarea și reînnoirea permanentă a tematicii filosofiei sociale ar fi condus la autodistrugerea acestei științe. Iată de ce dezvoltarea bazei sistemice a ei unește

¹ „Fenomenul principal spre explicarea căruia tindea filosofia socială începând cu anticitatea și până în sec. XV-XVII a fost statul. În pofida faptului că aceste noțiuni „stat” și „societate” erau tratate într-o unitate, totuși până la identificarea lor, cei mai profunzi filosofi (spre exemplu, Aristotel) nu au ajuns”. - Соколов, В.В., *Европейская философия XV-XVII веков*, Москва, Изд-во Высшая школа, 1984, с. 296.

și leagă toate investigațiile într-o albie comună, cea a conceperii și cunoașterii filosofico-sociologice a societății.

Prin urmare, constituirea sistemului de legi și categorii ale filosofiei sociale reprezintă un bilanț obiectiv, imanent, o tendință în dezvoltarea ei. Totodată, elaborarea acestui sistem este de neconceput fără promovarea multilaterală și continuă a abordării dialectice, esența căreia constă în aceea, că sistematizarea legilor și categoriilor este concepută ca un anumit proces, că filosofia socială nu apare dintr-o dată, într-o formă deplină, dar se constituie treptat, în urma cunoașterii realității sociale.

Caracterul dialectic al sistematizării legilor și categoriilor filosofiei sociale, în opinia lui V. Barulin, se manifestă prin¹:

- inepuizabilitatea societății, existenței sociale a omului în calitate de obiect al reflectării teoretice sistematizatoare;
- dezvoltarea obiectivă a societății, a conexiunilor ei universale, care nu există și nu se manifestă întotdeauna și, în același fel, pretutindeni;
- schimbarea continuă a obiectivelor transformării vieții sociale, a existenței umane;
- tendințele propriu-zise ale filosofiei sociale, care posedă o logică proprie a dezvoltării sale, care își perfecționează în mod continuu arsenalul său metodologic, avansează tot mai mult pe calea autocunoașterii, înțelegerii specificului propriu, a posibilităților sale.

Orice problemă filosofică se înscrie în orizontul larg al totalității, cuprinzându-l și pe cel care gândește. Martin Heidegger, marele filosof german al sec. al XX-lea, explica specificul unei probleme filosofice prin faptul că: „1) de fiecare dată vizează întregul însuși; 2) e pusă în așa fel încât cel ce întreabă e inclus în întrebare. Întrebăm aici și acum avându-ne pe noi înșine în vedere”². Așadar, formularea întrebării în filosofie îl pune, în prim plan, pe cel care întreabă, adică pe om, al cărui mod de a fi este definit de căutare, cercetare, reflecție. Răspunsul la o problemă filosofică este unul posibil. Nu poate fi invocată o ultimă experiență care să transforme o soluție filosofică într-un adevăr absolut. În această ordine de idei, ilustrul filosof român Lucian Blaga, scria: „Un filosof este autorul unei lumi. De aceea, nici o filosofie nu este o izbândă care ar face de prisos o altă încercare”³.

Problemele filosofice sunt destul de diverse și au multiple aspecte, dar există un șir de chestiuni ce trec ca un leitmotiv prin întreaga gândire filosofică. Unul dintre aceste subiecte, îl reprezintă *problema raportului dintre existența obiectivă și cea subiectivă*, care a fost elucidată de fondatorul filosofiei clasice germane Immanuel Kant, printr-o celebră metaforă care a devenit și epitaf pe mormântul său: „Două lucruri îmi umplu sufletul de o admirație și venerație totdeauna nouă: cerul înstelat deasupra mea, legea morală în mine”⁴.

Problematica filosofiei sociale reiese în mod organic din această problemă fundamentală a filosofiei - argumentarea soluționării chestiunii fundamentale cu privire la

¹ Барулин, В.С., *op. cit.*, c. 497-498.

² Heidegger, M., *Repere pe drumul gândirii*, București, Editura Politică, 1988, p. 100-101.

³ Blaga, L., *Despre conștiința filosofică*, în: *Opere*. Vol. 8, București, Editura Minerva, 1983, p. 73.

⁴ Kant, Im., *Principiile metafizice ale teoriei dreptului*, în: *Metafizica moravurilor*. Scrieri moral-politice, București, Editura Științifică, 1991, p. 83.

societate și elucidarea esenței societății în calitatea ei de fenomen ce posedă o anumită integritate. În opinia lui V. Barulin, această problemă are mai multe niveluri¹:

- *primul nivel*, se referă la analiza sferelor fundamentale ale vieții sociale: economică, socială, politică, spirituală și cea a traiului;

- *al doilea nivel*, se referă la elucidarea formelor fundamentale ale vieții sociale – tratarea structurii generale a societății, a dezvoltării și forțelor motrice ale ei etc.;

- *nivelul al treilea*, se referă la tratarea corectă a raportului dintre existența socială și conștiința socială, care este abordat într-o formă generalizată a confruntării absolute dintre ele (raportul în cauză a fost denaturat și vulgarizat de filosofia marxistă, lucru care a avut consecințe nefaste pentru practica socială în fostele state socialiste totalitar-comuniste).

Obiectul specific al filosofiei sociale este existența socială, în general și existența umană, în special. Este necesar de a face o deosebire între formele existenței sociale și esența ei. Existența socială nu ființează ca ceva separat de sferele vieții sociale, structura societății și dezvoltarea ei. Dimpotrivă, existența socială, se manifestă tocmai în aceste realități concrete ale vieții sociale. Totodată, esența existenței sociale nu se reduce la nici unul dintre fenomenele amintite anterior: modul de producție a bunurilor materiale, relațiile materiale de producție, sau la alte fenomene, nici la suma lor mecanică. Esența existenței sociale se manifestă, atunci și acolo, când și unde, se stabilește viața socială în integritate, din punctul de vedere al logicii obiective a existenței și dezvoltării ei.

Existența socială este dizolvată în fenomenele sociale: sferele vieții sociale, legile structurii și dezvoltării societății, forțele ei motrice și, totodată, există separat de ele. Fără ele, existența socială nu ființează, dar nici prin ele ea nu fixează totul, dar anume logica obiectivă a acestor fenomene. Prin urmare, categoria „existenței sociale” reflectă caracterul obiectiv al vieții sociale în calitate de însușire a tuturor fenomenelor sociale.

Așadar, filosofia socială cercetează societatea ca un sistem ce se autoorganizează și autodezvoltă, care reprezintă o activitate istorică comună a oamenilor. Ea dă răspuns la următoarele întrebări: Ce este societatea umană? Cum este ea determinată? Care este structura ei? Cum funcționează? Care este sensul dezvoltării sale? etc. Prin urmare, filosofia socială examinează societatea în starea ei statică și dinamică, scoate la iveală cauzele, specificul și obiectivele dezvoltării sociale. Filosofia socială reprezintă un studiu filosofic al societății, considerat în dezvoltarea sa istorică. Ea studiază structura sistemelor sociale, funcționarea și evoluția lor, instituțiile sociale și valorile sociale, societatea în ansamblu și dezvoltarea acesteia, iar principalele obiective ale filosofiei sociale sunt: studiul naturii umane și schimbările sale în cursul istoriei, identificarea semnificației istoriei și, pe cât posibil, a principalelor sale tendințe.

Astfel, *Filosofia socială este știința despre cele mai generale legi care reglementează organizarea, funcționarea și dezvoltarea societății umane*. În același timp, filosofia socială nu consideră că societatea reprezintă o grandioasă „piramidă”, care se

¹ A se vedea: Барулин, В.С., *op.cit.*, c. 513-521.

înaltă pe baza personalității umane ce posedă necesitățile și speranțele sale, ci constituie o mare uniune de oameni care își pot realiza numai în comun trebuințele și scopurile propuse.

2. Specificul filosofiei sociale. Filosofarea tradițională și problematica filosofiei sociale

Filosofia a parcurs o cale de circa trei milenii, luând naștere ca o preocupare a spiritualității umane în calitate de formă specifică a conștiinței sociale. În decursul miilor de ani s-a conturat necesitatea omului de a-și pune diverse întrebări, de a le atribui diferite nuanțe și de a căuta răspunsuri adecvate la ele.

În toate epocile istorice filosofia a îndeplinit și o importantă funcție socială, călăuzind atitudinile individuale sau de grup, orientând acțiunile umane transformatoare. Epoca în care trăim nu face excepție de cele menționate mai sus. Și în prezent, individul uman, grupurile sociale se confruntă cu probleme pe care trebuie să le rezolve filosofia, cu accente specifice începutului de mileniu, încercând să găsească răspunsuri la întrebările stringente, apărute pe baza înțelepciunii milenare.

Orice încercare de a da un răspuns cert la întrebarea „ce este filosofia” are de depășit un obstacol, semnalat într-un celebru dialog platonician, prin remarcă lui Socrate „Omul nu poate să caute nici ceea ce știe, nici ceea ce nu știe. Nu poate să caute ceea ce știe și nimeni n-are nevoie să caute ceea ce știe, nu poate să caute nici ceea ce nu știe, fiindcă nu știe ce anume să caute”¹. La soluționarea problemei în cauză se poate purcede prin elucidarea sensului etimologic al cuvântului filosofie, care provine de la doi termeni din limba greacă (*filos* = „iubitor de”; *sophia* = „înțelepciune”), desemnând inițial orice efort al spiritului uman de a dobândi cunoștințe noi, râvna de a căuta înțelepciunea și de a se călăuzi de ea în viață.

Aceiași interogație constitutivă este proprie și pentru rațiunea și orizontul specific filosofiei sociale. După cum am constatat în cursul de filosofia teoretică, filosofia este și „știință a primelor principii” care studiază „existența ca existență”, „filosofia este un demers prin care ne cunoaștem pe noi înșine” (Aristotel); „filosofia constă în fapte nu în vorbe” (Epictet); „filosofia este arta artelor și știința științelor” (David Armeanul); filosofia este chintesența spirituală a unei epoci; „timpul său prins în gânduri” (Hegel); filosofia abordează atât „existența ca totalitate”, „luarea de atitudine în fața imaginii lumii”, cât și o „ierarhizare făcută pentru a determina locul și importanța omului în lume” și pentru a propune un ideal (D.D. Roșca) etc., sunt tot atâtea enunțuri constitutive, care, desigur nu epuizează nenumăratele fațete ale filosofiei².

¹ Platon, *Menon*. În: Opere. Vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 387.

² A se vedea: Capcelea, V., *Filozofie. Introducere în istoria filozofiei și în studiul principalelor domenii ale filozofiei*: man. pentru instit. de învăț. superior, Chișinău, Editura ARC, 1998; Capcelea, V., *Filozofie*: man. pentru instit. de învăț. superior, ed. a 2-a revăzută și adăugită, Chișinău, Editura ARC, 2001. Capcelea, V., *Filozofie*: man. pentru instit. de învăț. superior, ed. a 3-a revăzută și adăugită. Chișinău, Editura ARC, 2002. Capcelea, V., *Filozofie*: man. pentru instit. de învăț. superior, ed. a 4-a revăzută și adăugită, *op. cit.*; Capcelea, V. *Filozofie*, ed. a 5-a revăzută și adăugită substanțial, Chișinău, Editura ARC, 2013.